

УДК 37.014+316.7(477)
JEL Classification: Z32
DOI: 10.15587/2312-8372.2018.152148

АНАЛІЗ МІСЦЯ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ ТУРИСТИЧНОМУ ПРОСТОРИ

1. Вступ

У процесі розвитку туризму, перетворення його в масове соціально значуще явище особливого значення набуває питання ефективного планування і регулювання туристичної діяльності. Все більше країн усвідомлюють важливість проведення туристичної політики, яка є невід'ємною частиною зовнішнього і внутрішнього курсу країни і складною системою методів і заходів впливу держави на розвиток туристичної сфери. Туристична політика спирається на адміністративно-правові, фінансово-економічні та соціально-психологічні методи впливу і реалізується через відповідні державні та недержавні інститути.

Однак у сучасних соціально-економічних системах туристична політика держави спрямована не тільки на розвиток туристичного ринку. Вона сприяє створенню умов для розвитку людського капіталу, забезпечення зайнятості населення, зростання його доходів, формування національної та регіональної конкурентоспроможності. Тому актуальним є дослідження місця країни в туристичному просторі, виявленні сильних та слабких сторін її розвитку для подальшої розробки засад туристичної політики.

2. Об'єкт дослідження та його технологічний аудит

Об'єктом дослідження є туристична індустрія України. Україна має значне відставання у розвитку туристичної індустрії від країн Європи. Одним з найбільш проблемних місць є відсутність туристичних ресурсів світового рівня та неузгодженість туристичної політики, що обмежують темпи росту туристичної індустрії. Заплановане дослідження дасть змогу оцінити конкурентоспроможність України в індустрії туризму для подальшої розробки засад туристичної політики її інтеграції до європейського туристичного простору.

3. Мета та задачі дослідження

Метою дослідження є оцінка перспективного розвитку туристичної індустрії України в сучасних умовах розвитку.

1. Визначити місце України на туристичному просторі Європи.
2. Дослідити ефективність функціонування європейського туристичного простору за обсягом приросту національного доходу від туристичної галузі.

4. Дослідження існуючих рішень проблеми

Розвитку національної туристичної індустрії та туристичного європейського простору присвячено достатня кількість наукових досліджень. Так, роботи [1, 2] є ґрунтовними теоретичними дослідженнями формування засад туристичної політики окремих країн світу, у тому числі й України, однак в них відсутні дослідження

формування туристичної політики інтеграційних угруповань, таких як ЄС. Цікавим є аналіз у роботі [3] ризиків туристичної діяльності України в умовах сучасної нестабільності її економічного розвитку. Але в цій роботі не надано оцінку сучасного стану туристичної індустрії в Україні. У роботі [4], присвяченій аналізу привабливості інвестування у туристичну галузь по країнах світу, розглянуто лише одна з засад туристичної політики – інвестування, а інші аспекти залишились поза увагою автора. У дослідженні [5], присвяченому інструментам туристичної політики, наведено засади формування туристичної політики єдиної Європи, однак дослідження є цікавим лише з історичної точки зору, оскільки багато аспектів туристичної політики країн ЄС зазнали змін. Дослідження особливостей впровадження туристичної політики в окремих країнах Європи [6, 7] є цікавими, однак не враховують національних особливостей всіх країн ЄС та не враховують сучасних реалій розвитку країн ЄС. Також цікавими є дослідження формування засад туристичної політики в умовах сталого розвитку на прикладі найбільш розвинених в туристичному аспекті країн ЄС (Іспанія та Греція) [8, 9]. Однак, в цих дослідженнях не враховано досвід країн, що мають недостатньо розвинуту туристичну індустрію, таких як Україна, що обмежує застосування його результатів. У роботах [10, 11] аналізуються сучасні особливості формування туристичної політики в ЄС, однак, автори цих робіт більше спираються на юридичні особливості впровадження туристичної політики та не враховують економічні аспекти.

На основі літературного аналізу робимо висновок, що попередні дослідження по обраній автором тематиці базуються або на теоретичному аналізі, або на аналізі туристичної індустрії та політики окремих країн ЄС. Також, недостатнім є висвітлення питання комплексного аналізу туристичної індустрії України в контексті її євроінтеграційних спрямувань, в тому числі й в галузі туризму.

5. Методи дослідження

Було використано окрім значної кількості загальнонаукових методів (аналізу, систематизації, групування), методи економіко-математичного аналізу, а саме:

- кластерний аналіз, за допомогою якого було сегментовано країни ЄС та Україна у типові групи (кластери) за рівнем конкурентоспроможності туристичної індустрії;
- моделювання темпів приросту кінцевого продукту за формулою [3]:

$$P_y = \lambda + a_l P_l + a_k P_k,$$

де P_y – темп приросту кінцевого продукту (національного доходу), у млн. дол. США;

λ – темпи динаміки туристичних відвідувань до країни, у %;

a_l – параметр ступеня працемісткості через показник загального вкладу у зайнятість;

P_l – зростання продуктивності праці через показник темпів динаміки прямого вкладу у зайнятість у % ВВП;

a_k – параметр ступеня фондомісткості через показник державних витрат на туризм, у млрд. дол. США;

P_k – зростання фондівдачі через показник загальних капіталовкладень у туризм, у % до ВВП.

6. Результати дослідження

Європейський туристичний простір має високий рівень розвитку через провідну роль Південної та Західної Європи. Однак, значну позитивну динаміку зростання кількості прибуттів міжнародних туристів та інших показників функціонування туристичної індустрії демонструють країни Центральної і Східної Європи, що пояснюється демократизацією суспільного життя та «відкриттям» цих країн світу. Значні перспективи розвитку туризму у європейському туристичному просторі пов'язані із ширшим залученням рекреаційних ресурсів Східноєвропейських країн, у тому числі України, та їх інтеграцією до єдиного туристичного середовища.

Дослідження основних показників туристичної діяльності в Україні в інтеграційних умовах її розвитку є важливим в контексті визначення місця України на європейському туристичному просторі.

За результатами кластерного аналізу, що проводився за 90 складовим Індексом конкурентоспроможності країн у сфері подорожей та туризму визначено, що Україна займає місце в кластері 7. Цей кластер об'єднує такі країни, як Бельгія, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія та Україна (табл. 1).

Таблиця 1

Склад кластерів, що виділено методом Уорда

Номер кластера	Кількість об'єктів в кластері	Склад кластера
Кластер 1	3	Великобританія, Нідерланди, Франція
Кластер 2	3	Іспанія, Італія, Німеччина
Кластер 3	2	Ірландія, Люксембург
Кластер 4	6	Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція
Кластер 5	2	Кіпр, Мальта
Кластер 6	3	Естонія Латвія, Литва
Кластер 7	10	Бельгія, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія, Україна

Україна за Індексом конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму 2017 року отримала оцінку в 3,5 бали з семи можливих і зайняла 88 місце.

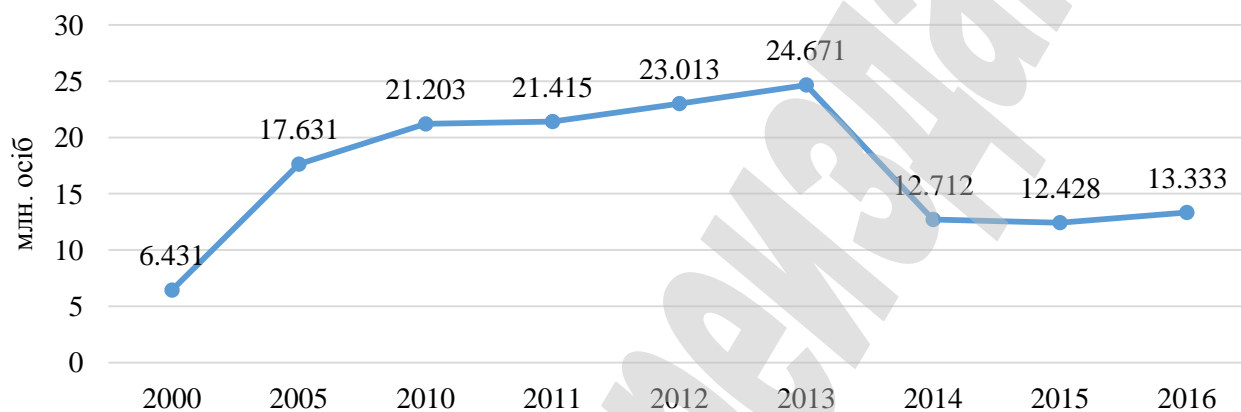
Внесок туристичної індустрії України експертами оцінюється у 1,3 млн. дол. США, в українській сфері туризму зайнято 214,4 тис. осіб або 1,2 % від загального числа зайнятих.

Бізнес-середовище не сприяє розвитку сфери туризму, про що свідчить 124 місце за цією складовою. Негативний вплив має рівень безпеки в країні – 127 місце [12]. Сфера туризму в Україні також не розглядається як пріоритетна, зокрема, за показником «пріоритетність розвитку сфери туризму для уряду країни» експерти нам відвели 122 сходинку.

Конкурентними перевагами у цьому рейтингу, є оцінка людських ресурсів та ринку праці (41 сходинка) та охорона здоров'я і гігієна – 8 місце. Отже, передумови для належного розвитку туризму в достатній мірі в Україні не використовуються.

Що стосується визначення факторів впливу на розвиток європейського туристичного простору в умовах його сегментації, можемо зробити висновок, що для України найбільш впливовими факторами є: ресурсна складова, розвиток інфраструктури та сприятливості середовища.

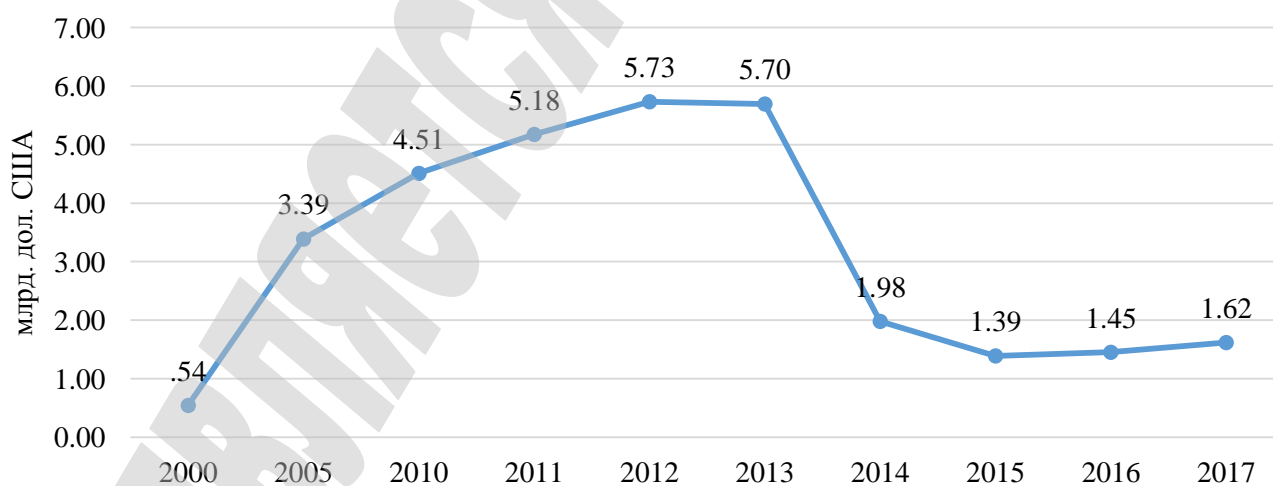
Що стосується ефективності функціонування європейського туристичного простору, Україну в 2016 р. відвідало 13,3 млн. туристів [13]. Однак, динаміка змін цього показника є непередбачуваною, що робить неможливим робити будь-які прогнози (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка чисельності туристичних відвідувань України [13]

За кількістю туристів Україна знаходиться в одній групі з такими країнами, як Хорватія, Польща та Нідерланди.

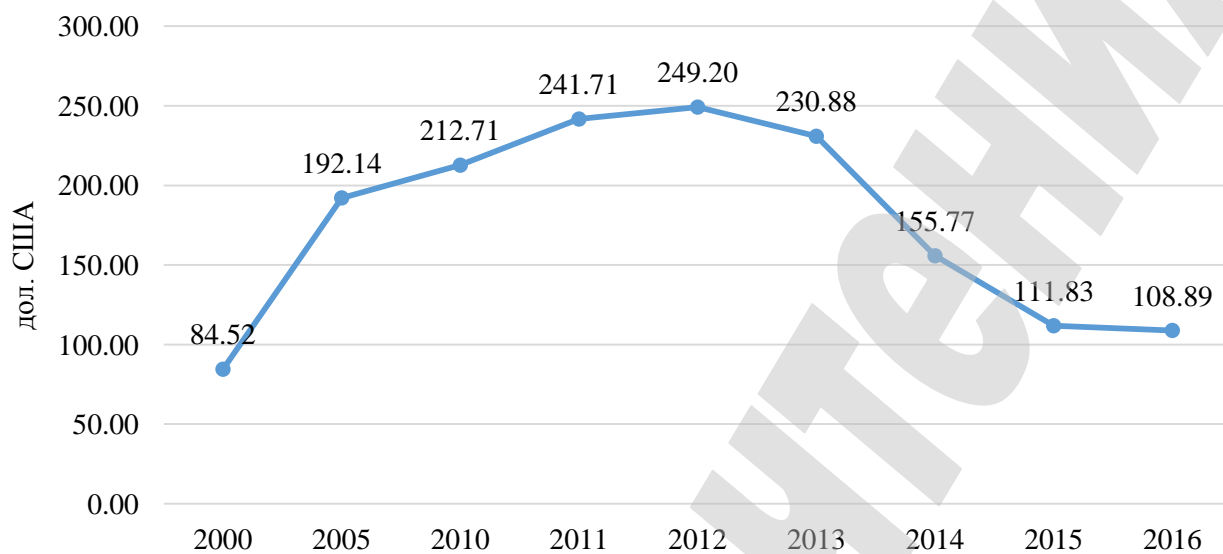
Динаміка витрат туристів за період з 2000 по 2017 рр. також є нелінійною та не дає можливості робити об'єктивні прогнози (рис. 2).

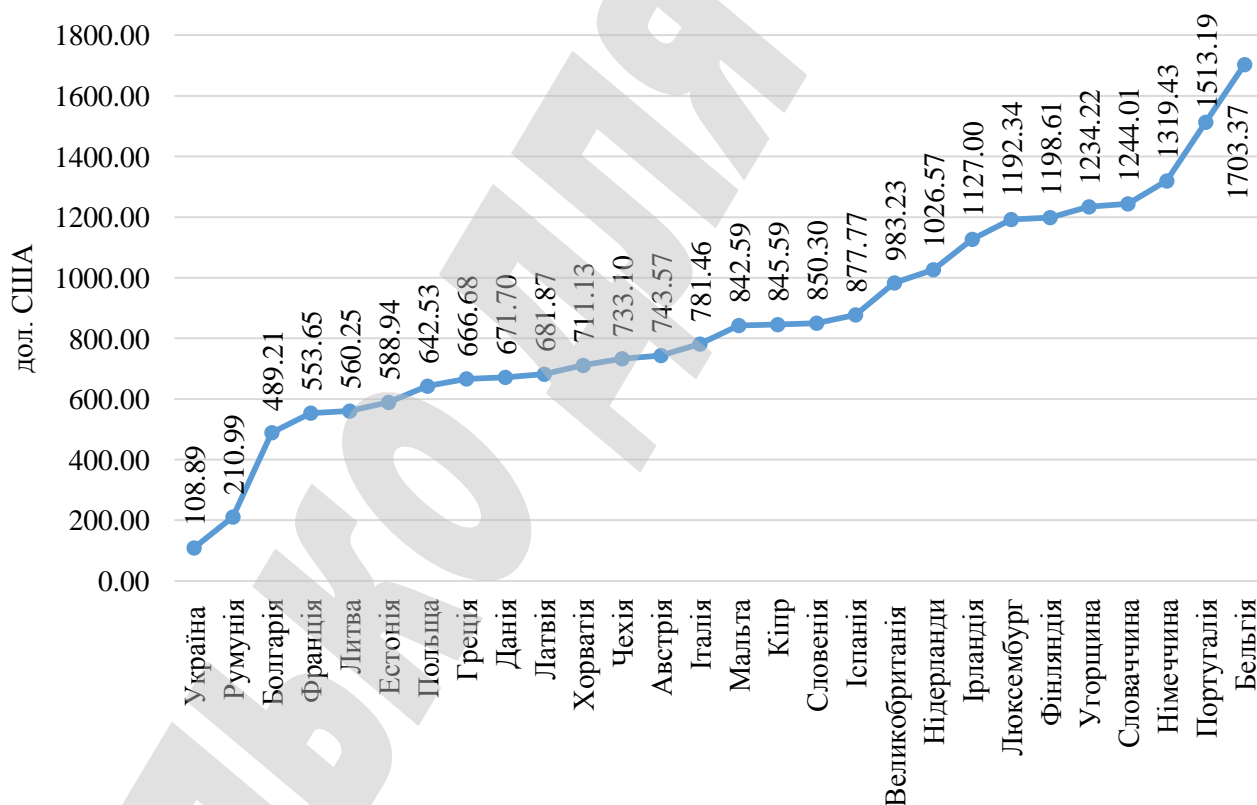
Рис. 2. Динаміка витрат туристів в Україні [13]

Однак, за загальним обсягом витрат – 1,62 млрд. дол. США в 2017 р. Україна знаходиться в одній групі з такими країнами, як Литва, Латвія, Люксембург та Мальта, які за розміром як деякі області України. Це свідчить про пріоритетність туристичної галузі в Україні.

Середній обсяг туристських витрат в Україні щорічно змінюється і станом на 2016 р. дорівнював приблизно 100 дол. США. У порівнянні з країнами ЄС – це найменший показник (рис. 3, 4).

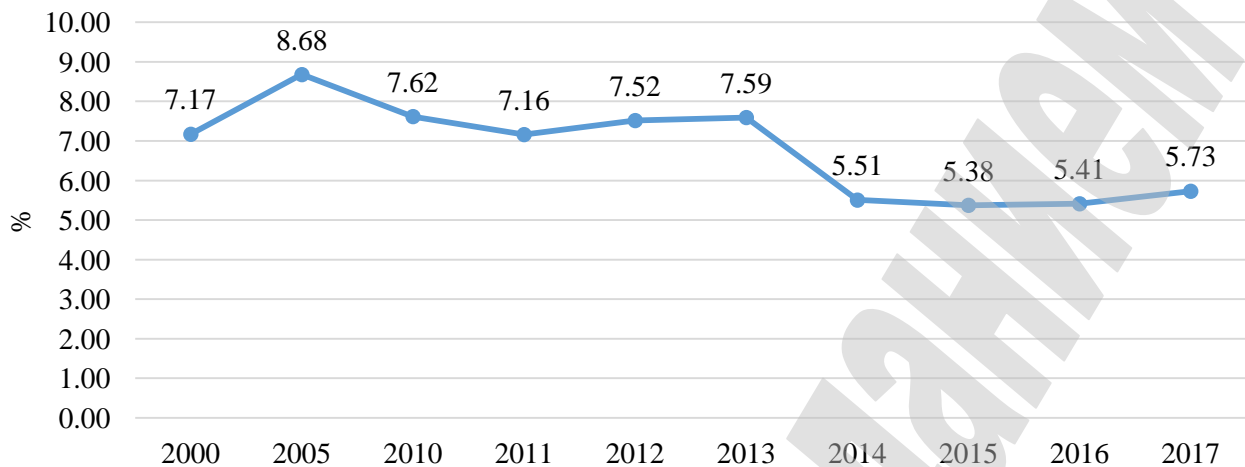

Рис. 3. Динаміка середніх витрат туристів в Україні [13]

Рис. 4. Розподіл середніх витрат туристів в країнах ЄС та Україні [13]

За часткою туризму в ВВП Україна знаходиться в одній групі з такими країнами, як: Литва, Румунія, Словаччина, Нідерланди, Польща, Люксембург, Ірландія, Бельгія. В 2017 р. ця частка була на рівні 5,73 %, а в цілому з 2000 р. вона поступово знижується (рис. 5).

Рис. 5. Динаміка частки туризму в ВВП [13]

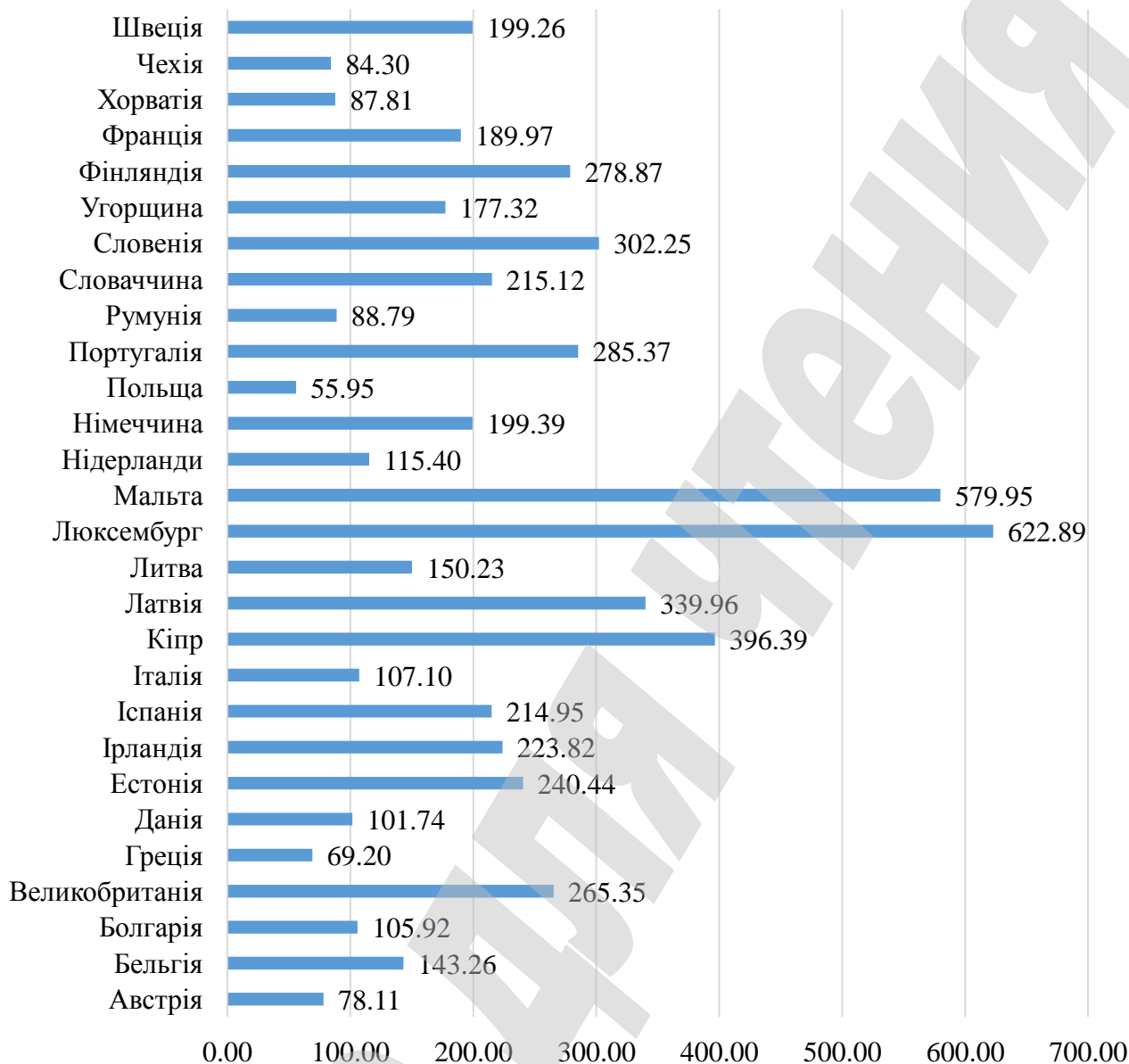
Розрахунок обсягів приросту національного доходу в 2017 р. від індустрії подорожей та туризму (табл. 2) свідчить, що Україна, маючи значні фактори розвитку туристичної сфери, не використовує своїх можливостей.

Таблиця 2

Визначення темпів приросту національного доходу від індустрії туризму та подорожей в Україні

Країна	Кількість туристів	y	a_l	P_l	a_k	P_k	P_y
Україна	13333000	7,28	855,8	5,1	10000000	1,9	8,705363

Отже, приріст національного доходу в 2017 р. від туризму дорівнював лише 8 млн. дол. США – це найменший показник серед досліджуваних країн (ЄС та Україна). Найменший приріст національного доходу в країнах ЄС дорівнював 55,95 млн. дол. США (Польща), рис. 6.

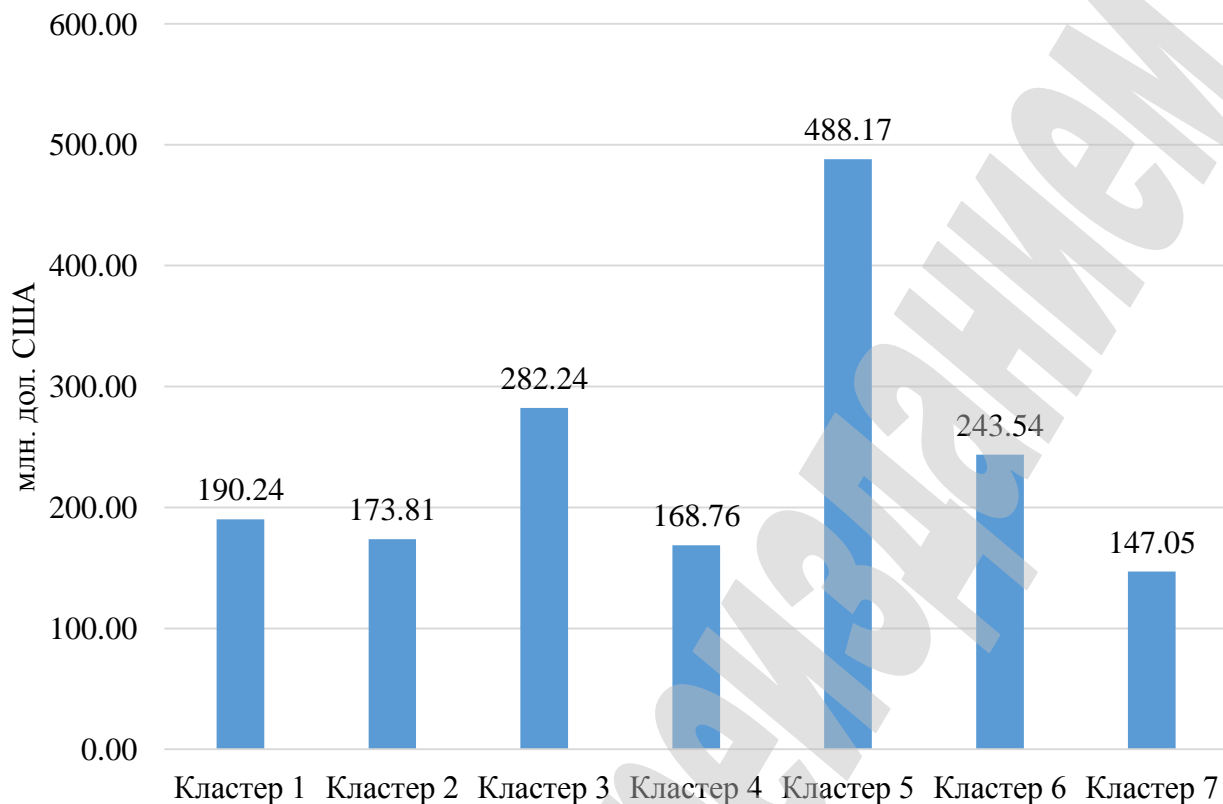

Рис. 6. Регіональні відмінності темпів приросту національного доходу від індустрії туризму та подорожей в країнах ЄС, млн. дол. США

Як видно з даних на рис. 6, в 2017 р. найбільше національний дохід від туризму отримали Мальта и Люксембург. Значним приріст національного доходу від індустрії туризму отримали Фінляндія, Словенія, Португалія, Латвія, Кіпр, Іспанія, Ірландія, Естонія та Великобританія. Найменший дохід від туризму було отримано в 2017 р. серед країн ЄС Польщею та Грецією.

Сумарно в 2017 р. індустрія туризму в країнах ЄС збільшила доходну частину бюджету майже на 6 млрд. дол. США (5919,10 млн. дол. США).

Дослідження обсягів приросту національного доходу від індустрії туризму в середньому по кожному з кластерів підтверджує наявність територіальних розбіжностей між країнами туристичного простору (рис. 7).

Рис. 7. Середній обсяг приросту національного доходу від індустрії туризму по кластерах, 2017 р.

На рис. 7 видно, що лідером за отриманим доходом в 2017 р. є країни п'ятого кластера (Кіпр, Мальта). Країни 3 та 6 кластерів отримали в 2017 р. приблизно по 250 млн. дол. США доходу від індустрії туризму. Більшість країн (кластери 1, 2, 4 та 7) в середньому мали зростання національного доходу від індустрії туризму в розмірі 170 млн. дол. США.

7. SWOT-аналіз результатів дослідження

Strengths. Проведене дослідження дало змогу оцінити місце України в європейському туристичному просторі, виявити її слабкі сторони, оцінити точки росту, а саме: цікаві туристичні дестинації, великий ринок праці, наявність професійно підготовлених трудових кадрів. Це дозволить поступово почати реформувати туристичну індустрію України.

Weaknesses. Аналіз ефективності функціонування туристичної індустрії в Україні та ЄС проводились за даними 2017 року та не дають можливостей провести оцінку динамічних змін в туристичній індустрії України та ЄС.

Opportunities. Методика дослідження туристичної індустрії України може бути застосована при аналогічних дослідженнях будь-якої країни світу. А досвід формування туристичної політики ЄС може бути корисним при аналізі туристичної політики інших регіональних угруповань світу, наприклад, НАФТА (Північно-американська зона вільної торгівлі). У даному дослідженні проводиться аналіз в межах розвитку географічних регіонів.

Threats. Поза межами дослідження залишився аналіз сучасної туристичної політики України в контексті особливостей формування туристичної політики Європейського Союзу.

8. Висновки

1. Визначено місце України в туристичному просторі Європи. Акцентовано увагу, що національне бізнес-середовище не сприяє розвитку сфери туризму, негативний вплив має рівень безпеки в країні. Сфера туризму в Україні не розглядається як пріоритетна. Конкурентними перевагами України є оцінка людських ресурсів та ринку праці та охорона здоров'я і гігієна. Отже, передумови для належного розвитку туризму в достатній мірі в Україні не використовуються.

2. Досліджено ефективність функціонування європейського туристичного простору та виявлено значні регіональні відмінності за обсягом приросту національного доходу від туристичної галузі. Зроблено висновок, що лідерами за отриманим доходом в 2017 р. є такі країни, як Кіпр, Мальта, Ірландія, Люксембург, Естонія, Латвія та Литва, які отримали в 2017 р. приблизно по 250 млн. дол. США доходу від індустрії туризму. Більшість країн європейського туристичного простору (Великобританія, Нідерланди, Франція, Іспанія, Італія, Німеччина, Австрія, Греція, Данія, Португалія, Фінляндія, Швеція, Бельгія, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія) в середньому мали зростання національного доходу від індустрії туризму в розмірі 170 млн. дол. США.

Література

1. Туристична політика зарубіжних країн: підручник / за ред. Парфіненка А. Ю. Харків, 2015. 220 с.
2. Особливості формування та реалізації туристичної політики держави : міжнародний, національний, регіональний досвід: монографія / за ред. Парфіненка А. Ю. Харків, 2013. 412 с.
3. Sofiichuk K. Risks of the Tourism Industry in Ukraine // *Journal of Environmental Management and Tourism*. 2018. Vol. 9, Issue 2. P. 334. doi: [https://doi.org/10.14505//jemt.9.2\(26\).15](https://doi.org/10.14505//jemt.9.2(26).15)
4. Kozmenko O., Poluliakhova O., Iastremska O. Analysis of countries' investment attractiveness in the field of tourism industry // *Investment Management and Financial Innovations*. 2015. Vol. 12, Issue 3-1. P. 56–63. doi: [https://doi.org/10.21511/imfi.12\(3-1\).2015.01](https://doi.org/10.21511/imfi.12(3-1).2015.01)
5. Maschke J., Mundt J. W. Instrument of tourism policy // *The Tourist Review*. 1999. Vol. 54, Issue 3. P. 28–29. doi: <https://doi.org/10.1108/eb058311>
6. Datzira-Masip J. Tourism policy in Spain: An overview // *The Tourist Review*. 1998. Vol. 53, Issue 1. P. 41–50. doi: <https://doi.org/10.1108/eb058267>
7. Sirse J., Mihalic T. Slovenian tourism and tourism policy: A case study // *The Tourist Review*. 1999. Vol. 54, Issue 3. P. 34–47. doi: <https://doi.org/10.1108/eb058313>
8. Martí P., Nolasco-Cirugeda A., Serrano-Estrada L. Assessment tools for urban sustainability policies in Spanish Mediterranean tourist areas // *Land Use Policy*. 2017. Vol. 67. P. 625–639. doi: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.06.015>

9. Triantafyllopoulos N. On the origins of tourist urbanisation in Greece: Land speculation and property market (in)efficiency // Land Use Policy. 2017. Vol. 68. P. 15–27. doi: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.06.007>

10. Thierse S. Policy entrepreneurship in the European Parliament: reconsidering the influence of rapporteurs // Journal of European Public Policy. 2017. Vol. 26, Issue 2. P. 267–285. doi: <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1409794>

11. Kamkhaji J. C., Radaelli C. M. Crisis, learning and policy change in the European Union // Journal of European Public Policy. 2016. Vol. 24, Issue 5. P. 714–734. doi: <https://doi.org/10.1080/13501763.2016.1164744>

12. Travel & Tourism Competitiveness Report 2017. URL: <http://reports.weforum.org/travel-and-tourism-competitiveness-report-2017/downloads>

13. World Development Indicators // World Bank. URL: <https://datacatalog.worldbank.org/dataset/world-development-indicators>